

Thorbjörn Broddason:
Television in Time: Research Images and Empirical Findings

MKV, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, 1996
(Doktorsavhandling)

Thorbjörn Broddasons avhandling handlar om TV (TV i tiden såväl som över tid. Han beskriver TV:s utveckling från att ha varit en "outsider" och inkräktare till att bli ett väl integrerat fenomen och ett självklart medium i våra liv. Broddasons diskussion rör sig från översikter över forskningslitteratur, genom historiska tillbakablickar och jämförelser, till en presentation och analys av empiriska resultat med tonvikt på TV. Han söker på det sättet ge oss en djupare förståelse för TV och vad detta medium med tiden kommit att betyda.

Det är således förändringen över tid som är det centrala när det gäller relationen mellan TV och samhälle. Broddason använder sig av olika metaforer för att beskriva TV:s förändrade image: från ett skådespel till ett dyrkat objekt; från en inkräktare till ett fast inventarium i vår tillvaro; från ett hot till en värderad kompanjon. Var och en av dessa metaforer finns väl representerade i såväl allmän opinion som bland forskare. TV som hot har ofta tagits upp (man har beskrivit indoktrinering, passivitet, avtrubning, våldspåverkan etc. Broddason påpekar att vid varje tidpunkt och på varje plats har mer än ett synsätt förekommit och fått anses giltigt (det är alltså inte tidsmässigt helt successiva epoker han talar om.

Broddason visar hur medieforskarna med tiden blir alltmer positiva till TV i takt med att mediet blir väl integrerat i vår tillvaro. TV ses numera som en vän, en värderad följeslagare och en självklar del av vardagen. Broddason urskiljer tre stadier i hur forskarsamhället ser på relationen mellan TV och samhälle: den första, kontrasterande perioden då den kritiska inställningen dominerar, benämner Broddason 'TV och samhälle', den mellanliggande anpassningsperioden kallas 'TV i samhället' och det senaste integrerade stadiet benämns 'TV-samhället'. Dessa tre stadier är centrala i avhandlingen.

Broddason skapar därefter ett klassifikationsschema med två dimensioner: TV-period och författarens förhållningssätt till TV (positiv, neutral eller negativ). Broddason placerar in olika medieforskares verk efter den uppfattning av TV som författaren förmedlar. Av de nio rutor som bildas vid denna klassificering är tre helt tomma. I övrigt återfinns naturligt nog flest kritiska verk i den första 'TV och samhälle' -epoken och flest positiva i den senare 'TV-samhället' -epoken. En fråga som inställer sig här är om någon som befinner sig i den kontrasterande 'TV och samhälle' -epoken kan vara positiv eller om det är uteslutet per definition. McLuhan som är positiv till TV placeras t ex i 'TV-samhället' och inte i 'TV och samhället' -epoken där han tidsmässigt hör hemma. Är vissa rutor således teoretiskt tomma eller är de endast empiriskt tomma? En utförlig diskussion av inplaceringskriterierna hade varit klagörande här.

Broddasons diskussion av TV:s med tiden förändrade image väcker flera frågor. Främst angående det underlag han bygger på när han redovisar hur relationen mellan TV och samhället har utvecklats och hur bilden av mediet förändrats. För att beskriva en sådan utveckling mot ökad integration av

ett medium i samhället kan man gå till väga på olika sätt. Man kan välja att på ett makroplan beskriva TV:s roll i samhället, dess sociala, ekonomiska, kulturella och politiska inflytande eller TV:s utbredning i hushållen, utbyggd sändningstid, tekniska utveckling etc. Man kan även på ett mikroplan beskriva publikens användning i termer av konsumtionens omfång och innehåll, situation, publikens beroende, attityd, betydelse etc. Men Broddason gör ingetdera av detta. Han spårar förändringen så som den återspeglas i den internationella forskningslitteraturen. Det är alltså medieforskarens ställningstaganden och attityder till TV som speglas, inte publikens. Det är svårt att se kopplingen mellan forskarsamhällets syn på TV å ena sidan och å den andra publikens förändrade image och mediets integration i vardagsliv och samhälle. Publikens kanske redan från början befunnit sig i TV-samhället (i motsats till forskarna?

Det är inte heller helt klart om det verkligen är tre skilda stadier, tre tidsepoker, eller om det är tre skilda 'images' hos medieforskare av hur relationen mellan TV och samhälle gestaltas. Varje period karaktäriseras enligt Broddason av en distinkt TV-image. Man saknar dock en närmare beskrivning av vad som utmärker de olika stadierna (utöver metaforerna. Genomgången väcker även funderingar på hur urvalet av internationell forskningslitteratur gått till. Om det har funnits något system för urvalet, t ex tidsperioder, geografisk/kulturell tillhörighet, författarens status/betydelse, så redovisas inte detta.

Broddason kommer i detta kapitel även in på TV:s potential som ett medium för (ut)bildning. Denna potential förverkligades dock inte; TV sågs, och ses, mera som ett hot än som en resurs. Det har alltid saknats en allians mellan utbildningsväsendet och de nya medierna. Kontrasten till de tryckta medierna är här mycket tydlig. Broddason anför ett citat som säger "Vi är en generation som har vansköt ett mirakel". Broddasons genomgång är här mycket intressant men någon egentlig diskussion kring detta ämne finns inte. Varför lyckades man inte utnyttja den potential TV har för utbildning? Ligger orsaken i själva mediet (det är trots allt inte lämpligt), i programpolitiken, eller i avsaknaden av integration mellan olika institutioner (t ex skolan) och TV-mediet?

I det följande kapitlet (kapitel 3) ger Broddason en översikt över televisionens utveckling på Island. Broddason sätter denna utveckling i relation till Islands kulturella arv.

När läs- och skrivkunnigheten infördes med kristendomen på 1000-talet överfördes den muntliga sago- och berättartraditionen till skrift med hjälp av handskrivna dokument. De isländska sagorna betraktas med rätta som en del av världslitteraturens storverk. Genom sagorna etablerades en mycket distinkt kulturell identitet och ett kollektivt medvetande, utan vilket det kanske inte hade varit möjligt att bevara den nationella isländska kulturen.

Men även den muntliga traditionen bestod, de gamla sagorna överlämnades från generation till generation genom högläsning, den s k kvöldvaka. Man samlades på kvällen och lyssnade till uppläsaren som satt vid den enda ljuskällan. Det var en mycket demokratisk institution, en genuin gräsrotsrörelse, och den var utsatt både för kyrkans och kungars försök till kontroll.

Då böcker för ca 100 år sedan blev både relativ vanliga och billiga ändrades emellertid situationen drastisk. Från att ha varit en gemensam och auditiv erfarenhet blev det en visuell och ensam upplevelse att ta del av litteraturen. Detta betydde slutet för Kvöldvaka, även om man när radion introducerades försökte återuppliva den via detta medium.

Broddason slutar sin genomgång med att konstatera att när TV tog över blev det ett totalt avbrott för den isländska traditionen med Kvöldvaka. Vi befinner oss numera i TV-samhället, dess kultur är internationell, och språket som hörs är oftast engelska.

Broddason beskriver också hur man på Island fick ett smakprov på kulturell imperialism genom de amerikanska styrkornas radio- och TV sändningar under 50- och 60-talet. På 60-talet uppstod ett av de värsta politiska och kulturella bråken sedan 2:a världskriget med anledning av TV-sändningarna från Keflavik-basen. Detta gav också delvis upphov till den isländska Televisionens (RUV) start 1966. 1986 fick man efter en lång debatt en ny lag som gjorde det möjligt för vem som helst att starta ett radio/TV-bolag på Island. Endast det begränsade antalet frekvenser begränsar antalet radio/TV-stationer.

I kapitel 4 återfinns den teoretiska, historiska och situationella bakgrunden till den serie studier som Broddason har genomfört. Här finns även en metodologisk redovisning och diskussion liksom en presentation av de inledande deskriptiva resultaten när det gäller TV-användningen. Kapitlet hade dock vunnit på en uppdelning i ett kapitel om den historiska situationen och metodologin och därefter ett annat om de empiriska resultaten när det gäller TV-användningen.

En kort tid efter det att isländsk TV dragit igång startade Broddason 1968 den serie av survey-undersökningar bland isländska ungdomar som kom att sträcka sig över 20 år och som fortsätter än idag. Syftet med denna första survey var, förutom att studera vad införandet av ett nytt medium betydde för det dagliga livet, bl a att beskriva effekterna av den amerikanska TV-sändaren på Keflavik.

Det var ett gyllne tillfälle att studera ett nytt mediums introduktion och genomslagskraft. Det var vid denna tidpunkt möjligt att jämföra områden med TV och områden utan TV. Sedan dröjde det 11 år, till 1979, innan nästa survey ägde rum. Därefter upprepades liknande surveys även 1985 och 1991. Alla fyra undersökningarna genomfördes i samma områden på Island: Reykjavik, Akureyri och Vestmannaeyjar. Vid det första undersökningstillfället 1968 hade Akureyri inte tillgång till TV. 1968 ingick 600 barn i åldern 10 till 14 år i undersökningen och i de tre följande ingick drygt 800 barn mellan 10-15 år.

Broddason pekar också på de svårigheter han har haft i samband med dessa undersökningar. Ett av problemen med upprepade studier över tid är i vilken grad frågorna ska bevaras oförändrade från ett måttillfälle till ett annat och i vilken grad man kan tillåta sig att förändra en fråga.

Detta problem berör en av undersökningens nyckelfrågor, nämligen barnens/ungdomarnas TV-konsumtion, som ställts på fyra olika sätt (ett nytt sätt vid varje undersökningstillfälle). Det är två aspekter som berörs här: dels har frågan ändrats

från att mäta vanemässig till att mäta faktisk konsumtion, dels har svarsalternativen ändrats varje gång konsumtionen har mätts, antingen den har berört vanemässig eller faktisk konsumtion. Det är två väsensskilda fenomen som beskrivs – det första ett dispositionellt fenomen, det senare ett faktiskt beteende under en bestämd tidsrymd. Detta omöjliggör en jämförelse av TV-konsumtionen vid de olika tidpunkterna. Önskvärt hade förstas varit att ha med båda måtten. Det gäller alldeles särskilt 1991, när data om TV-konsumtionen erhållits genom att barnen besvarat en dagbok om sin faktiska konsumtion. Det hade dock varit möjligt att ändå underlätta jämförelser av TV-konsumtionen vid olika tidpunkter, trots de olikheter som de skilda måtten ger, genom att t ex kategorisera TV-konsumtionen och jämföra procentandelar i olika konsumtionskategorier.

Redovisningen av barnens TV-konsumtion är helt deskriptiv. Broddason redovisar TV-konsumtionen i olika åldersgrupper främst genom medelvärden. Dessa hade med fördel dock kunnat kombineras även med spridningsmått. Det hade även varit av intresse att få ytterligare nedbrytningar, främst med avseende på könsskillnader samt i en kombination av ålder och kön. Det hade då varit möjligt att iaktta i vilken utsträckning liknande konsumtionsmönster kunde urskiljas i likartade grupper vid de olika tidsperioderna.

Broddason väljer att analysera tre specifika frågeställningar närmare, var och en grundade på endast en fråga. Dessa är i vilken mån TV påverkar barnens uppfattning om och attityd till sin omvärld, här exemplifierad genom val av favoritland. Vidare är det bokläsning och TV:s roll för denna, samt politisk kunskap och medievanor. Frågeställningarna är relevanta, men Broddason motiverar inte varför just dessa frågor väljs ut i det rika datamaterialet. Det blir inte klarare när man ser till Broddasons val av teorier. Något effektperspektiv, ens i mycket vid mening, anläggs egentligen inte. Kultivationsteorin nämns, men behandlas inte och resultaten diskuteras knappast heller utifrån denna. Användningsteorin inleder kapitlet om favoritland, men anknyter mycket löst till frågeställningarna ovan. Redovisningen för denna teori bygger till stor del på citat och ger mera intryck av historisk exposé än av koncentrerad beskrivning och analys. I samband med analysen av bokläsning borde vidare displacement-teorin varit relevant men nämns tyvärr inte heller. Inte heller socialisations-teorier, som borde vara självklara i detta sammanhang, återfinns i avhandlingen.

Kapitlet om barnens val av favoritland, dvs vilket land de skulle flytta till om de var tvingade att lämna Island, inleder den empiriska delen av avhandlingen. Inte oväntat finner Broddason skillnader mellan 1968 och 1991. I den första undersökningen 1968 väljer hälften av barnen ett nordiskt land, 1991 endast en fjärdedel. Endast 1/6 väljer USA 1968, medan det 1991 är närmare 1/3. Det är verkligen en förändring som äger rum under dessa 23 år. Flickorna väljer hela tiden i större utsträckning än pojkarna Norden framför USA.

Sambandet mellan mängden TV-konsumtion och val av favoritland är svagt eller i det närmaste obefintligt. Det finns dock ett samband mellan tillgång till sändningarna från Keflavik-basen respektive antalet TV-apparater i hemmet å ena si-

dan och valet av favoritland å den andra. De barn som kunde se Keflavik-TV, liksom de som har mer än en TV i hemmet, väljer främst USA som sitt favoritland medan övriga främst väljer Norden.

Slutsatsen blir att TV har en viss kultivationseffekt, om än svag. Den positiva image som de övriga nordiska länderna tidigare har haft bland isländsk ungdom har blivit mindre dominerande när Island har gått in i TV-samhället.

I analysen ställs Norden endast mot USA. Norden har minskat sin andel från 49% 1968 till 25% 1991, medan USA har ökat sin andel från 15% till 29% under samma tid. Därutöver finns en stor kategori som omfattar alla övriga länder. Omkring en tredjedel av barnen väljer denna kategori 1968 och 1979, medan ca hälften väljer den 1985 och 1991. Denna kategori är således stor och den är intressant. Denna kategori kunde med fördel analyserats närmare, t ex genom att från den bryta ut UK respektive EU-länder (utom Norden och UK). Gör man detta finner man att preferenserna för EU stiger stadigt över tidsperioden och att det 1991 är nästan lika många som väljer något EU-land som USA. Preferenserna för UK varierar kraftigt – de går ner 1979, ökar starkt 1985 för att åter minska kraftigt 1991. En effekt av TV eller av samhällsliga och politiska trender? Det hade varit intressant med en fördjupad diskussion i detta sammanhang.

En svårighet med detta kapitel är att det saknas en beskrivning av tillvägagångssättet vid analysen av favoritland. Det hade varit önskvärt att nämna att det är ekologiska korrelationer över tid som redovisas och inte individuella korrelationer. Men Broddason redovisar tyvärr inte på vilket sätt han behandlar och korrelerar variablerna. Det gör att analysen på vissa punkter är mycket svårt att få grepp om och bedöma.

Därefter tar Broddason upp läs- och skrivkunnskapens betydelse för samhällets utveckling. Broddason framhäver här att dagens högteknologiska samhälle inte hade kunnat utvecklas utan Gutenbergs boktryckarkonst. Han anser att läs- och skrivkunnskap är en nödvändig men dock inte tillräcklig förutsättning för ett demokratiskt styrelsesätt. Han visar även hur olika filosofer och regenter tidigare har varit motståndare till det skrivna ordet, eftersom de ansett att det kunde vara farligt att vanligt folk hade denna förmåga.

Men numera har TV, och ännu nyare medier, övertagit böckernas tidigare utsatta roll i detta avseende och det är nu deras tur att bli utsatt för förtal och utslag av moralisk panik, medan man i större utsträckning anser att läsning är något mycket värdefullt. Man är i många länder oroade över en stigande grad av bristande läskunnighet och försöker givetvis hitta förklaringar till detta fenomen.

Det hade här varit på sin plats med en definition och diskussion kring begreppet 'literacy' (läs- och skrivkunnskap). Broddason framhåller att 'literacy' är mer än enbart 'reading ability', som i sin tur inte är detsamma som 'reading' (att läsa). Vidare påpekar Broddason att en förändring i läsningens omfattning eller i läsningens inriktning (smaken) inte nödvändigtvis medför en förändring när det gäller kvalitén eller i läsförmågan.

Den specifika fråga som analyseras är "Har du läst några böcker de sista 30 dagarna?" (skolböcker omfattas inte).

Samma fråga har ställts i alla fyra undersökningarna. Analysen visade mycket klart att:

- 1) 1968 var det barnen i Akureyri utan TV som läste mest
- 2) detta försprång i läsandet försvinner när dessa barn också får tillgång till TV
- 3) ju äldre man blir, desto mindre läser man
- 4) det finns ett ganska svagt men faktiskt positivt samband mellan TV-konsumtion och läsning. Detta återfinns i alla fyra undersökningarna.

En stor konkurrent till böckerna om ungdomarnas tid är givetvis TV. Vissa undersökningar ger stöd åt teorin att de som ser mycket på TV också läser mindre. Broddason finner dock inget sådant samband eller något annat stöd för en displacement-effekt i sina analyser.

Trots detta tycker Broddason inte att teorin om displacement bör förkastas då den totala mängden TV-tittande bland den isländska ungdomen har ökat precis som i den övriga industrialiserade världen, medan bokläsandet har sjunkit. Det finns en tendens att antalet unga människor som sällan eller aldrig läser en bok ökar i antal. Broddason visar således på en sjunkande trend när det gäller antal lästa böcker. Medelvärdet har sjunkit med 33% mellan 1985-91 och ännu mer i Reykjavik (45%). Över hela perioden 1968-91 blir det dock endast 28% minskning.

Analysen pekar således på en sjunkande bokläsning över tid, mätt i genomsnittligt antal lästa böcker, respektive på en ökande TV-konsumtion. Broddason jämför helt enkelt två trender över tid. Dessa behöver dock inte ha samband med varandra. Individuella korrelationer visar tvärtom på svaga positiva samband mellan TV och bokläsning. Vidare finns det även en stor grupp barn som både läser mycket och ser mycket på TV. Men detta intressanta faktum framhålls inte! Broddason drar här väl långtgående slutsatser grundade på en enda fråga. Läskunnigheten som sådan behöver inte hotas av en minskning i läsningens omfång, endast om den i det närmaste upphör helt.

Broddason framhäver att Tv-tittande också kan ge upphov till läsning. Har man sett en TV-serie som bygger på en bok vill man gärna läsa denna. Vidare anser han att det nordiska sättet att inte dubba utan översätta främmande språk till textremsor innebär att man tvingas läsa. Har man sett en utländsk film på TV tvingas man att läsa motsvarande 10 sidor tryckt text. Det är säkert många barn som övat upp sin läsförmåga framför TV. Dessutom lär man säker en del av det främmande språket.

Vad som saknas i detta sammanhang är en diskussion kring hur bokläsning har mätts. Täcker antal lästa böcker verkligen begreppet? Antalet böcker säger inget om antal lästa sidor eller om textens svårighetsgrad, inte heller om tiden som läggs på läsning eller intresset för läsning. Om man ska dra slutsatser om 'literacy' och om risken för minskad läskunnighet, bör relevanta mått, gärna flera tillsammans, användas som indikatorer.

I det avslutande empiriska kapitlet diskuteras TV:s bidrag till den allmänna kunskapsnivån. Vi tror för det mesta att det är TV:s förtjänst att barn i dag vet mycket mer om världen än tidigare generationer, men inte alla är överens om detta. En del anser att det snarare är ett resultat av den allmänt höjda skolutbildningen, samt alla andra medier som barnen också har tillgång till.

Broddason inleder kapitlet med en redovisning av tidigare forskning och en diskussion om huruvida TV generellt bidrar till en höjd kunskapsnivå. Broddasons intresse inriktade sig dock framförallt mot om TV höjder barnens politiska kunskap. För att empiriskt kunna hantera detta i en survey koncentrerade Broddason sig på frågan om TV hade något inflytande på barnens förmåga att känna till vissa politiska personer. Den specifika fråga som ställdes var 'Vem är...' och därefter följde en lista på ett antal ledande politiker eller andra kända religiösa eller politiska personligheter från olika delar av världen. Utöver kunskapen om politiker fick barnen också svara på frågan varifrån de hade denna kunskap. Här fanns fem svarsalternativ: TV, tidningar, radio, hemmet och skolan. De två sist nämndas inflytande på barnens kunskaper visade sig vara mycket låg.

Broddason använder sig i detta avsnitt av mer avancerade analysmetoder än tidigare (MCA). Denna analysmetod tillåter Broddason att relatera elevernas kunskaper om politiker till flera oberoende variabler samtidigt, såsom kön, ålder, TV-tittande (både på den isländska public service kanalen och den kommersiella kanalen), tidningsläsning och antalet TV-apparater i hemmet. Analysen är således mer långtgående här, ger betydligt mer information.

Sammanfattningsvis visar resultaten från denna analys att när man har kontrollerat för relevanta bakgrundsvariabler så återstår något enstaka signifikanta samband mellan kunskap om politiska personligheter och TV (men endast för public-service kanalen och endast i 1991 års undersökning. Denna TV-kanal framstår då som den klart viktigaste källan till elevernas politiska kunskaper.

Här skulle dock en kritisk diskussion av det använda måttet på politisk kunskap varit på sin plats. Man kan fråga sig om förmågan att kunna identifiera personer inte har en viss TV-bias, dvs att det i viss mån är tillrättalagt för att mäta kunskap som erhålls lättare via TV än via andra medier. Det hävdas ofta att det finns en mer uttalad personifiering i TV än i andra medier. Det finns även en fara för fragmenterad och ytlig kunskap som gör att vi kanske vet mer, men begriper mindre. En diskussion kring dessa problem hade kunnat vara givande i detta sammanhang.

I slutkapitlet knyter Broddason åter an till den tidigare diskussionen i kapitel 2 om den förändrade relationen mellan TV och samhället. Han avslutar med att ge en översikt över Islands och televisionens väg från 60-talet till dagens 90-tal. Broddason anser sig ha visat att på 60-talet var det i stor utsträckning "TV och samhället" som gällde. TV var något nytt och spännande, men man var misstänksam och alla utom barnen visste hur det var att leva utan TV. 1979 hade TV hunnit en bra bit in i samhället och på 80-talet när den tredje surveyen genomförde hade både videon och satellit-TV tillkom-

mit. När den sista undersökningen genomfördes i början på 90-talet hade mediesituationen även i Island genomgått ett decennium av mycket stark förändring när det gällde de elektroniska medierna.

Broddason anser att resultaten från avhandlingen ger stöd åt tanken på "TV-samhället". Ett konkret resultat som visar denna utveckling är ökningen i antalet elever som valde USA som sitt favoritland på samma gång som de nordiska länderna förlorade i popularitet. På samma sätt anser Broddason sig ha visat att TV-världen också gör intrång på elevernas läsande, det kan vara negativt, men kan kanske vändas till något positivt. TV blir ett allt viktigare instrument för kultivation och en allt viktigare socialisationsagent.

Broddason slutar med att se framåt och funderar över hur länge TV:s guldålder kommer att räcka. Radion fick 30 år på sig och det har TV redan överskridit, men det är fortfarande långt kvar till det skrivna ordets rekord.

Broddason skriver både elegant och lättläst. Han är mycket historiskt beläst och besitter avsevärd kunskap om medieforskningens centrala verk, vilket gör avhandlingen både intressant och informationsrik. Att täcka in en så bred period som 23 år av empirisk medieforskning – och samtidigt en så omvälvande period som det här är fråga om – och söka sammanfatta detta i en avhandling är också imponerande. Allmänt kan dock noteras att Broddason ofta har ett starkt distanserat förhållande till texten och till ämnet speciellt i de teoretiska avsnitten. Han beskriver mycket genom citat, men ger ingen egen analys eller sammanfattning av relevanta aspekter. På flera sidor i kapitel 2 är således mellan 1/3 och 1/2 av den löpande texten direkta citat (utöver de citat som är speciellt markerade. Det saknas en syntes, en sammanhängande text som författaren själv utformar. För att tala med Mills: jag saknar alltför ofta Broddasons egen stämma.

*Ulla Johnsson-Smaragdi
MKV
Lunds universitet*

